

Biblioteka
TRAGOM KLASIKA

Priređivač izdanja
Milorad Sofronijević

Urednik izdanja
Kata Kaluđerović

Naslov originala
Robert Musil
DIE VERWIRRUNGEN DES ZÖGLINGS TÖRLESS
AUSGEWÄHLTE GESCHICHTEN

R. Muzil

POMETNJE PITOMCA
TERLESA
i IZABRANE PRIČE

Prevod sa nemačkog
Milorad Sofronijević
Đorđe Katić
Svetomir Janković

 dereta

Predgovor

SVESTRANI INTELEKTUALAC I IZUZETNI PRIPOVEDAČ

Književno delo austrijskog pisca Roberta Muzila (1880–1942), koje danas, možda više nego ikad ranije, utiče na tokove svetske književnosti, još uvek je nedovoljno istraženo. Nimalo slučajno. Ako bismo među piscima XX veka tražili one najobrazovanije, Robert Muzil bi sigurno ušao u najuži izbor. Najpre se u austrijskim vojnim školama pripremao za oficira, što je i postao u Prvom svetskom ratu, potom studirao tehniku, bio inženjer mašinogradnje, asistent na fakultetu, pronalazač, konstruktor žiroskopa boja koji i danas nosi njegovo ime. Nezadovoljan, međutim, svim tim, počeo je da studira filozofiju, logiku i eksperimentalnu psihologiju. Ovo studiranje je krunisao uspešnom odbranom disertacije. I tada, kad su mu sva vrata bila širom otvorena da započne blistavu karijeru univerzitetskog profesora i naučnog radnika, uz sticanje mnogih laskavih titula i zvanja, iznenada sve to napušta, potpuno

se posvećuje književnom radu i prihvata status slobodnog umetnika. Ovakva smela i riskantna odluka pokazuje i njegovu nepokolebljivu veru u sebe i u književnu nadarenost. Možda su baš ta njegova izuzetna svestrana obrazovanost i njegov tako ozbiljan, gotovo naučnički pristup književnosti i učinili da se njegova dela odista ne čitaju lako i da je za njihovo razumevanje potrebno određeno književno-teorijsko obrazovanje.

Robert Muzil je najpoznatiji kao pisac jednog od najvećih i najznačajnijih romana ovog veka *Čovek bez svojstava*, „duhovne istorije jedne epohe na izmaku“. Taj roman, kao i gotovo sva Muzilova dela, krasi, pre svega, „jezička virtuoznost i misaona slojevitost“ koje ga uzdižu u sam vrh evropskih pripovedača i esejista. I pored 1.800 stranica, delo je ostalo nedovršeno, iako je Muzil na njemu radio do svog poslednjeg dana, i to pod vrlo teškim uslovima, u egzilu, u Švajcarskoj, u krajnjoj nemaštini, gotovo potpuno zaboravljen i od prijatelja i od čitalaca, ali do kraja ponosit. U roman *Čovek bez svojstava*, uz široke opise poslednje godine života Austrougarske monarhije, utkana su i mnoga egzistencijalna pitanja čoveka savremenog doba na koja se odgovara na jedan sasvim novi, koliko lako ironičan, toliko i duboko filozofski način. Tu je „epsko u savršenoj ravnoteži sa misaonim“, a zaokruženost ogromne građe sa živom punoćom detalja. O ovom delu je već napisano mnogo knjiga i studija. Ono, ipak, i dalje ostaje neiscrpan predmet istraživanja i inspiracije.

Kao pisac, Muzil je, međutim, postao poznat još mnogo ranije, svojim prvim romanom *Pometnje pitomca Terlesa* (1905). U njemu Muzil osvetljava konflikte u pubertetu na nov, za ono vreme šokantan način. Tu se nalaze određene predstave o duši i životu, čiji pravi izraz nalazimo tek kasnije u shvatanjima škole geštalt psihologije. Ova knjiga „izuzetne okrutnosti i velike nežnosti“ pisana je realističkom tehnikom pripovedanja koju Muzil napušta već u sledećem svom delu *Sjedinjavanja* (1911). To su, zapravo, dve priče u kojima, kako sam Muzil kasnije kaže, nema uobičajene uzročnosti, već se ličnosti pojavljuju u igri viših nužnosti. Duboka, lucidna, ali zbog nekih osobenosti teško čitljiva, ova knjiga je, možda omaškom, uvela u nemačku književnost ekspresionizam, koji Muzil kasnije ne sledi.

Kao i u *Sjedinjavanjima*, gde se govori o sudbinama dveju žena i njihovim odnosima sa muškim partnerima, i u delu *Tri žene* (1924), koje se pak sastoji iz tri različite priče, reč je, takođe, bar na prvi pogled, o neverstvu i rastajanju, ali ovoga puta trojice muškaraca. I tu ono „čudnovato“ dolazi tek u trenutku njihovog sjedinjavanja i rastajanja sa voljenim ženama.

Među najmanje istraživanim područjima Muzilovog obimnog dela, pored eseja, nalaze se i priče. Njih je pisao kao već afirmisani pisac, i to u periodu pre i za vreme pisanja prvog dela, *Čovek bez svojstava*, koje je objavio 1931. godine. Većinu svojih priča Muzil je naknadno sakupio i objavio 1936. godine u zbirci pod neobičnim nazivom *Zaostavština za života*. Sav zaokupljen pisanjem velikog

romana, Muzil u predgovoru te zbirke sa određenim potcenjivanjem govori o svojim pričama: „Pisane su za novine, za širok, neujednačen i ne toliko pažljiv krug čitalaca i svakako bi drukčije izgledale da sam ih, kao i ostala svoja dela, pisao za sebe i svoje prijatelje.” Ipak, ove priče zaslužuju pažnju i kritičara i čitalaca i pored toga što sadržinski nisu dovoljno razuđene i što su naknadno sakupljene. Ne samo što se ne smeju smatrati drugorazrednim Muzilovim delima već ih treba posmatrati i ocenjivati kao nerazdvojni deo njegovog ukupnog proznog dela. U formalnom smislu, one deluju kao kakve studije. Kao ni u ostalim Muzilovim delima, ni kod njih ne možemo strogo razdvajati sadržaj od forme. S jedne strane, iza svake priče stoji relativno jednostavan i razumljiv iskaz izražen gotovo na egzaktn način, dok su, s druge strane, izražajna sredstva ovde drukčija nego kod nekog pojmovnog teksta ili eseja – u suštini poetska. U tome je i osnovna razlika između ovih priča i eseja. Ta razlika je u prvom redu izražena korišćenjem forme ironične igre koja svoj vrhunac nalazi u „negaciji” osnovnog stava. Konfrontacija poetskog i pojmovnog iskaza određuje strukturu svake Muzilove priče i potencira u njoj određenu napetost. Ova se, međutim, ogleda i u odnosu između pojedinih odeljaka zbirke *Zaostavština za života*. Oni glase: „Slike”, „Nevesela razmatranja”, „Priče koje to nisu” i „Kos”. U prvom odeljku ove Muzilove zbirke nalaze se, formalno gledano, najjednostavnije priče. One izlažu relativno jednostavnu poetsku građu koja će se u svakom sledećem odeljku ponavljati samo u izmenjenom

obliku. Tu je reč o slici kao osnovnom obliku pesničkog dela. Priče drugog odeljka „Nevesela razmatranja“ naginju esejističkom obliku. „Priče koje to nisu“ ponovo su sasvim u poetskim vodama. Dakle, građa čitave zbirke zasniva se na stepenovanju od jednostavnog ka složenijem. Na kraju zbirke je priča „Kos“. Ona je kruna cele zbirke i predstavlja složeno književno delo koje se uklapa u osnovni krug problema kojima se Muzil bavi i u svojim većim i poznatijim književnim delima.

U izbor za ovu zbirku Muzilovih priča iz *Zaostavštine za života* uzete su samo „Slike“, „Priče koje to nisu“ i „Kos“, i to obrnutim redom. Izostavljene su priče iz poglavlja „Nevesela razmatranja“ koje naginju više esejističkom izrazu i pre bi trebalo da uđu u neku buduću zbirku prevoda Muzilovih eseja kao posebno poglavlje. Umesto njih uvršćeno je nekoliko zanimljivih i poetičnih priča koje Muzil nije uvrstio u zbirku *Zaostavština za života*, a mogu se naći u njegovim sabranim delima u posebnom poglavlju pod nazivom „Pripovetke“ koji je zadržan i u ovoj zbirci.

„Kos“ je najduža i, bez sumnje, najznačajnija Muzilova priča. Ona se umnogome razlikuje od svih ostalih. U njoj je pravi predmet naknadno „doživljavanje“ određenih „neobičnih“ pojava iz stvarnog života, koje su kratkotrajne, nedovoljno definisane i deluju više kao neki signali. Muzil se ovde koristi stvarnošću samo da bi osvetlio događaje koji zapravo i ne pripadaju realnom. Pred nama je svet koji se stvara prema sasvim drugim zakonima nego što su oni važeći. Time se pobijaju mnoge naizgled logične

pretpostavke našeg ustaljenog mišljenja. Pesničko delo se služi sopstvenim jezikom, što onom poetskom u njemu daje poseban kvalitet.

Priča prikazuje tri prodora „čudnovatog“ u ovaj naš sređen, razumljiv svet. To „čudnovato“ nije lako odgonetnuti. Da bismo to postigli, potrebno je da se sve ono što se u priči iznosi prihvati nekako drukčije, pravilnije.

Priča započinje sažetim izlaganjem prošlosti dvojice junaka koji su označeni kao Ajedan i Adva. Njihova imena očigledno nisu slučajna i više podsećaju na oznake u nekom eksperimentu. Ova dvojica se po mnogo čemu razlikuju jedan od drugog, što je nagovešteno i na samom početku, gde piše da je za tri male priče „važno ko ih od njih priča“.

Još u mladosti Ajedan i Adva se prikazuju kao zanesešnjaci koji čeznu za svim onim što im nije dopušteno. Adva pritom umnogome prevazilazi Ajedan, čak i svojim fizičkim sposobnostima.

U priči je Adva pripovedač, a Ajedan slušalac koji se samo retko pominje. Ovaj razgovor, koji više liči na monolog, za Adva je neobično značajan kao pokušaj da sam sebi razjasni pojedine događaje koji zaokupljaju njegovu pažnju. Prikazivanje odnosa dvojice prijatelja iz mladosti ima za cilj da nas približi onome o čemu će u priči biti najviše govora. To je onaj „neshvatljivi element“ prijateljstva iz mladosti o kome se raspravlja na početku priče.

Odnos među prijateljima, po Muzilu, najčešće nema realnu podlogu. Postojanost tog odnosa upravo se i zasniva

na nedostatku realnosti. Slično je i sa odnosom čoveka prema samom sebi. Ma koliko izgledalo nevažno vezivanje čoveka za svoju prošlost, ipak se ta veza – i pored sve svoje neshvatljivosti – kad-tad jasno ispolji i snažno doživi.

Adva počinje svoje izlaganje opisom berlinskog života kome ne može da ospori izvesnu lepotu uprkos njenoj „masovnosti“ koja izjednačuje sve individualne razlike. On i pored svega toga „neobično često“ misli na roditelje i detinjstvo. Nadovezujući se na te uspomene, glavni junak Adva opisuje kako je doživeo pojavu kosa. Iz tog doživljaja nastaje radnja. Posle jedne večeri provedene u iščekivanju nečega neodređenog, Adva je otišao na počinak. Nalazeći se u čudnom stanju, lebdeći između sna i jave, njega budi „nešto što se približava“. To je pevanje kosa. Ovo „buđenje“, međutim, zahvata i dublje slojeve njegovog bića. Čak više nije ni bitno da li ono „čudnovato“ dolazi spolja ili je to unutrašnji doživljaj. U svakom slučaju, doživljaj se prikazuje na dva načina koja se uzajamno prepliću: predstavljanjem neposredne stvarnosti, korišćenjem tehnike „znaka“ i detaljnim opisivanjem duševnog stanja junaka. Sve je tu podređeno dostizanju krajnjeg cilja: predstavljanju izmenjenog, preobraženog odnosa prema svetu.

Te noći, kad mu se javio kos, oponašajući slavujevo pevanje, Adva je napustio suprugu i dom i otišao bez cilja u svet. On to objašnjava odlaskom u potragu za nestalim kosom. Opis oproštaja od supruge predstavlja, zapravo, i oproštaj od sveta koji ga je okruživao, koji mu je odjednom postao stran, kao i supruga s kojom se sada najednom

tako lako opršta. Na taj način on se potpuno predaje osećanju koje ga je iznenada i na čudan način obuzelo i koje ga izvodi iz stvarnosti.

Drugi doživljaj se sadržinski potpuno razlikuje od prvog, ali mu je zato po strukturi sasvim sličan. I ovde posle jednog opšteg uvoda, u kome se prikazuje unutrašnje neslaganje glavnog junaka sa svetom koji ga okružuje, javlja se iznenadni doživljaj koji to neslaganje još više produbljuje. I ovaj doživljaj se „iznutra” sasvim drukčije odslikava nego što bi se to „spolja” ikad moglo reći. Na doživljaj se nadovezuje reakcija koja samo potvrđuje ono „čudnovato” u njemu. Sadržinski pak, ove dve epizode su suprotne. Međutim, to uklapanje analognog i suprotnog kod Muzila se javlja često i nikad nije slučajno.

Prva epizoda zbiva se u proleće, u maju, druga u jesen, u oktobru. Dok se u prvoj epizodi suprotnost javlja između spoljnog određenog života i unutrašnjeg neodređenog preživljavanja i nagoveštena je još u uvodu, u drugoj epizodi suprotnost je izražena između spoljnog nesigurnog života u ratnim uslovima i unutrašnjeg mira. Međutim, i pored sve suprotnosti dveju epizoda postoje i određene podudarnosti, i to na nivou slika: „nadgrobnj ploči” u prvoj epizodi odgovaraju „posmrtni venci” u drugoj. Takođe, „ptici” iz prvog dela odgovara „ptica smrti oštra kljuna” u drugom delu. Zanimljivo je, takođe, da je stvarni uzročnik junakovih doživljavanja u prvoj epizodi neobična ptica, a u drugoj neprijateljski avion. Grupa vojnika, a među njima i naš junak, doživljava neprijateljski avion drukčije

nego što bi se to moglo očekivati. Avion baca smrtonosnu strelu na vojnike od kojih niko ne shvata opasnost koja im preti. Čitav doživljaj za njih dobija neko sasvim novo značenje. Dakle, baš tu, u doživljavanju neprijateljskog aviona, javlja se analogija sa prethodnim doživljavanjem kosa.

Dok su u prvoj epizodi čežnja za napuštanjem „izjednačavajućeg“ berlinskog života otelotvorava u slobodnom pevanju ptice, u drugoj epizodi blizina smrti, koja se otelotvorava u „pevanju“ strele, doživljava se kao sreća, kao oslobođenje, a ne kao opasnost. Tako gledano, dve epizode se, zapravo, dopunjuju. Obe su usmerene ka potpunom oslobođenju u odnosu na realni svet i prelasku u čudno stanje „unutrašnje slobode“.

Doživljaj u trećoj epizodi još više ističe razilaženje između neposrednog doživljaja i njegovog „unutrašnjeg“ reflektovanja. Tu prikazivanje stvarnog događaja teče uporedo sa njegovim nestvarnim doživljavanjem koje podseća na bajku. To razdvajanje radnje nije slučajno. Na taj način pripovedač pokušava „razgovetnije“, a to znači i tačnije, da „doživi“ čitavu stvar. Međutim, taj pokušaj, po mišljenju pripovedača, ne uspeva u onoj meri kao u prve dve epizode: „Uostalom, to sam i doživeo još jednom, ali nije bilo razgovetnije“, započeo je Adva svoju poslednju priču. Ova epizoda počinje opisom odnosa između Adva i njegove majke. Taj odnos, spolja gledano, bio je više nego nestabilan, način života bio im je potpuno različit, ni u čemu se nisu slagali. Ono „čudnovato“, što je Adva u tome odnosu naročito isticao, bila je činjenica da je uprkos svemu među

njima postojala određena neraskidiva veza koja je otvarala jedan sasvim novi uvid u njihove ličnosti. U tom odnosu Adva prema majci ogleda se i njegov odnos prema „prijatelju iz mladosti“, kao i onaj prema samom sebi. Međutim, ono što je tu stvarno čudnovato jeste to da postoje određeni odnosi čoveka prema samom sebi i prema drugima koji su potpuno izvan realnosti.

Završni deo ove epizode upućuje na prethodne dve. Odlasku u prvoj epizodi odgovara neka vrsta „povratka“ u poslednjoj epizodi.

Ako smo do sada i uspevali da nađemo neka realističnija tumačenja, kraj priče će taj realizam potpuno da rasprši. Tu glavni junak ne samo što se vraća u pojmovni svet detinjstva već počinje i da živi u svetu bajke. Kos, čija ga je pojava u prvoj epizodi onako preobrazila, sada se nastanjuje kod njega. „Znak“ kosa koristi Muzil da bi povezao u celinu sve epizode priče. Njime su obuhvaćeni različiti periodi života glavnog junaka. Prva i treća epizoda upućuju na događaj iz detinjstva. Time i reakcije glavnog junaka postaju razumljivije: recimo, ona njegova neobična zbuđenost kad otkriva da je „čudnovata“ ptica, zapravo, samo običan kos. Za Muzila, uopšte, detinjstvo ima posebno značenje koje ne sme da se poistovećuje sa onim značenjima koje iskustva iz detinjstva imaju za psihoanalizu.

Vraćanje glavnog junaka u svet detinjstva predstavlja jedan od onih čudnovatih odnosa čoveka prema samom sebi koji se opiru svakom realnom, lako prihvatljivom objašnjenju.

SADRŽAJ*

Predgovor • SVESTRANI INTELEKTUALAC I IZUZETNI PRIPOVEDAČ	5
--	---

PRVI DEO

I • POMETNJE PITOMCA TERLESA

II • SJEDINJAVANJA – DVE PRIČE

SAVRŠENSTVO LJUBAVI	225
ISKUŠENJA SMERNE VERONIKE	289

DRUGI DEO

I • TRI ŽENE

GRIDA	341
PORTUGALKA	373
TONKA	402

* Osim novele *Pometnje pitomca Terlesa* (Đorđe Katić) i priče „Grida“ (Svetomir Janković), sve ostalo u ovom izboru preveo je Milorad Sofronijević.

II • KOS

KOS	463
-----------	-----

III • PRIPOVETKE

MALO ŽIVOTNO PUTOVANJE	491
BAJKA O KROJAČU	494
LIST IZ DNEVNIKA	498
OLUJNA PLIMA NA ZILTU	503
ŽEDNI	507
PRENOĆIŠTE U PREDGRAĐU	516
PROVALA TRENUTKA	523
SUZANINO PISMO	528
NAŠI MUŠKARCI	
(kasnije: DRUGO SUZANINO PISMO)	534
ROBERT MUZIL NEPOZNATOJ GOSPOĐICI	539
ŠETNJA PO ŠARLOTENBURGU	542

IV • PRIČE KOJE TO NISU

DŽIN SUDAS	549
ČOVEK BEZ KARAKTERA	554
JEDNA PRIČA IZ TRI VEKA	564
PRIČA ZA DECU	572

V • SLIKE

LEPAK ZA MUVE	581
OSTRVO MAJMUNA	584
RIBARI NA BALTIKU	588
INFLACIJA	590
MOŽE LI KONJ DA SE SMEJE?	592
OTRGNUT IZ SNA	595
OVCE IZ DRUGOG UGLA	598
POKLOPAC SARKOFAGA	600
ZEČJA KATASTROFA	602
MIŠ	606
ISTANČANOST SLUHA	609
SLOVENAČKI SEOSKI POGREB	611
DEVOJKE I JUNACI	615
PANSION VIŠENIKAD	617
Pogovor • ČUDESNO DOŽIVLJAVANJE EROTSKOG KOD ROBERTA MUZILA	629

Robert Muzil
**POMETNJE
PITOMCA TERLESA
I IZABRANE PRIČE**

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Dijana Arsić

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-489-1

Tiraž
1000 primeraka

Beograd, 2023.

Izdavač / Štampa / Plasman: **DERETA doo**, Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**

KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.112.2(436)-31

821.112.2(436)-32

821.112.2(436).09 Музил Р.

МУЗИЛ, Роберт, 1880–1942

Pometnje pitomca Terlesa i izabrane priče / R. Muzil ; priredio i preveo sa nemačkog Milorad Sofronijević ; [„Pometnje pitomca Terlesa" preveo Đorđe Katić, priču „Grida" preveo Svetomir Janković]. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2023 (Beograd : Dereta). – 638 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Tragom klasika)

Prevodi dela: 1. Die Verwirrungen des Zöglings Törless ; 2. Ausgewählte Geschichten; odlomci / Robert Musil. – Tiraž 1.000. – Str. 5–20: Svestrani intelektualac i izuzetni pripovedač / Milorad Sofronijević. – Str. 629–638: Čudesno doživljavanje erotskog kod Roberta Muzila / Milorad Sofronijević.

ISBN 978-86-6457-489-1

1. Софронијевић, Милорад, 1938– [приређивач, сакупљач] [преводаилац]

а) Музил, Роберт (1880–1942) – „Пометње питомца Терлеса и изабране приче"

COBISS.SR-ID 119131401